

DYLEMATY STRATEGICZNE XXI WIEKU

Księga Jubileuszowa
dedykowana Profesorowi
Michałowi Chorośnickiemu
z okazji czterdziestolecia
pracy naukowej

Pod redakcją
naukową

Roberta Kłosowicza
Bogdana Szlachty
Janusza Józefa Węca

Dylematy strategiczne XXI wieku

Dylematy strategiczne XXI wieku

Księga Jubileuszowa dedykowana
Profesorowi Michałowi Chorościckiemu
z okazji czterdziestolecia pracy naukowej

*Pod redakcją naukową
Roberta Kłosowicza
Bogdana Szlachty
Janusza Józefa Węca*

Kraków 2013

Copyright by Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego and individual authors, 2013

Recenzent: prof. dr hab. Andrzej Zięba

Opracowanie redakcyjne: Dagmara Małysza, Justyna Wójcik

Korekta: Mateusz Kijewski

Projekt okładki: Igor Stanisławski

Skład i łamanie: Małgorzata Manterys-Rachwał

Publikacja dofinansowana
przez
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

ISBN 978-83-7638-375-0

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 012 431-27-43, 012 421-13-87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Tabula Gratulatoria	VII
Słowo o Jubilacie.....	IX
Promotorstwo zakończonych prac doktorskich.....	XIII
Dorobek naukowy – najważniejsze prace	XV

CZĘŚĆ PIERWSZA. HISTORIA – PAŃSTWO – PRAWO

Marek Bankowicz, <i>Instytucja prezydenta a siły zbrojne i bezpieczeństwo narodowe: wybrane przypadki</i>	1
Włodzimierz Bernacki, <i>Prawo i państwo w myśli politycznej Karola Libelta</i>	9
Agnieszka Czubik, <i>Przesłanka „znaczącego uszczerbku” – nowy warunek dopuszczalności skargi indywidualnej w systemie ochrony praw człowieka Rady Europy</i>	23
Paweł Czubik, <i>Nowe strefy wolnego handlu USA – od prostej wymiany handlowej do celów „wyższych”</i>	37
Antoni Dudek, <i>Główne czynniki dynamizujące rozkład systemu realnego socjalizmu w Polsce lat 80. XX wieku</i>	49
Dominika Dziwisz, <i>„Tallinn Manual” – próba interpretacji prawa międzynarodowego dla cyberprzestrzeni</i>	65
Barbara Krauz-Mozer, <i>W poszukiwaniu „ducha” naszych czasów</i>	75
Kazimierz Lankosz, <i>Rozstrzygnięcie sporów w ramach WTO w świetle współczesnego prawa międzynarodowego – wybrane zagadnienia</i>	85
Jacek M. Majchrowski, <i>Kilka uwag o Sejmie Ustawodawczym</i>	111
Andrzej Mania, <i>Wywiad i politycy. Rywalizacja i współdziałanie w procesie formowania polityki bezpieczeństwa w USA</i>	119
Grzegorz Mazur, <i>Dwóch kurierów ZWZ do Lwowa – sprawa Stanisława i Józefa Żymierskich</i>	135
Sylwia Rasson, <i>The Human Right to Health Versus Intellectual Property Rights in the Context of Developing Countries</i>	143
Arkady Rzegocki, <i>Soft power – niedoceniana siła</i>	155
Barbara Stoczewska, <i>Ruchy narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej – główne elementy charakterystyki</i>	161
Bogdan Szlachta, <i>Publicystyka propapieska w trakcie sporu o inwestyturę. Uwagi o pracy Manegolda z Lautenbach</i>	171

CZĘŚĆ DRUGA. POLITYKA MIĘDZYNARODOWA

Bogusława Bednarczyk, <i>Europejska strategia antydyskryminacyjna w XXI wieku – regres czy postęp?</i>	187
Ewa Bojenko-Izdebska, <i>„Zintegrowane bezpieczeństwo” w strategii bezpieczeństwa RFN</i>	199
Ewa Bujwid-Kurek, <i>Spór graniczny w relacjach słoweńsko-chorwackich na przykładzie Zatoki Pirańskiej</i>	209
Marek Czajkowski, <i>Obrona przeciwrakietowa Izraela</i>	221
Ryszard M. Czarny, <i>Wzrost międzynarodowego zainteresowania Daleką Północą</i>	237
Erhard Cziomer, <i>Dylematy niemieckiej strategii przewyciężenia kryzysu strefy euro Unii Europejskiej w XXI wieku</i>	249
Aleksander Głogowski, <i>Chiny – Pakistan – Afganistan. Nowe mocarstwo wobec starych wyzwań</i>	263
Artur Gruszczyk, <i>Centrum Analizy Wywiadowczej Unii Europejskiej i jego rola w strategii bezpieczeństwa UE</i>	273
Edward Haliżak, <i>Region Azji i Pacyfiku – logika geokononii i geopolityki</i>	285
Robert Kłosowicz, <i>Upadek państwowości jako jedna z głównych przyczyn zagrożenia dla pokoju w Afryce Subsaharyjskiej po zakończeniu zimnej wojny</i>	299
Iwona Krzyżanowska, <i>Ograniczenia w prognozowaniu stosunków międzynarodowych i ich znaczenie dla planowania strategicznego</i>	315
Rafał Kwieciński, <i>Smok wynurza się z Zachodniego Oceanu. Chińska strategia „sznura pereł”</i>	329
Marcin Lasoń, <i>Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012-2016 – strategiczną wizją na drugą dekadę XXI wieku?</i>	341
Agnieszka Nitszke, <i>Polityka azylowa Unii Europejskiej. Między idealizmem a realizmem</i>	353
Małgorzata Pearson, <i>Polityka zagraniczna Unii Europejskiej w obszarze praw człowieka w zmieniającym się świecie</i>	367
Mieczysław Stolarczyk, <i>Dylematy strategiczne polityki wschodniej Polski na początku drugiej dekady XXI wieku</i>	381
Ewa Szczepankiewicz-Rudzka, <i>Dlaczego arabska wiosna nie zawitała do Algierii? Ograniczenia i perspektywy transformacji społeczno-politycznej</i>	405
Marcin Tarnawski, <i>Dylematy rosyjskiej polityki bezpieczeństwa</i>	417
Janusz Józef Węc, <i>Debata w Niemczech na temat drugiej reformy ustrojowej Unii Europejskiej (2011-2012). Ewolucja programowa niemieckich partii politycznych w polityce europejskiej</i>	431
Justyna Zajac, <i>Region MENA w polityce bezpieczeństwa Unii Europejskiej</i>	453
Lubomir W. Zyblikiewicz, <i>Klub Rzymski – po 45 latach</i>	465
Noty o Autorach	477

TABULA GRATULATORIA

Piotr Bajor	Maciej Miżejewski
Piotr Borowiec	Tomasz Młynarski
Krystyna Chojnicka	Ewa Myślak
Anna Citkowska-Kimla	Agnieszka Nowakowska-Swół
Zbigniew Czubiński	Dorota Pietrzyk-Reeves
Krystyna Daniel	Agnieszka Podoba
Agnieszka Dębska	Marta Polaczek-Bigaj
Andrzej Dudek	Błażej Sajduk
Magdalena Geodecka	Dominik Sieklucki
Irena Głuszyńska	Agnieszka Sikora
Marcin Grabowski	Jacek Sokołowski
Łukasz Jakubiak	Irena Stawowy-Kawka
Małgorzata Jasińska	Krzysztof Szczerski
Agnieszka Kastory	Paweł Ścigaj
Piotr Kimla	Monika Ślufińska
Małgorzata Kiwior-Filo	Damien Thiriet
Beata Kosowska-Gąstoł	Adrian Tyszkiewicz
Grzegorz Kowalski	Magdalena Ullman-Kulik
Wiesław Kozub-Ciembroniewicz	Tomasz Wiecech
Renata Król-Mazur	Rafał Wordliczek
Małgorzata Kułakowska	Rafał Woźnica
Roman Kuźniar	Andrzej Zięba
Michał Matyasik	Agnieszka Zyza

Ryszard M. Czarny

Uniwersytet im. Jana Kochanowskiego w Kielcach

Wzrost międzynarodowego zainteresowania Daleką Północą

II wojna światowa przyniosła bezprecedensowe zmiany na Dalekiej Północy (*High North*), w tym również w jej szczególnie ważnej części, jaką jest Arktyka. Ten rejon świata stał się realnym teatrem działań na morzu i w powietrzu, głównie podczas wojny aliantów z Niemcami. Wybudowano obserwatoria meteorologiczne, lotniska, magazyny żywnościowe i bazy wojskowe. Doszło do określenia różnych stref kontroli: Amerykanie z Duńczykami „odpowiadali” za Grenlandię, Rosjanie – Ziemię Franciszka Józefa, a Brytyjczycy strzegli archipelagu Svalbard i wyspy Jan Mayen. Ponadto Arktyka, a szczególnie północna droga morska, stała się ogromnie ważnym kierunkiem dostaw alianckiego zaopatrzenia dla ZSRR w czasie wojny. „Po zerwaniu układu pomiędzy aliantami, Stany Zjednoczone i Związek Radziecki znalazły się w obliczu wojny nowego typu, która polegała na «kontrolowanym bezruchu». W regionach izolowanych podczas wojny, położonych wzdłuż łuku rozciągającego się od Grenlandii po Cieśninę Beringa, powstały linie obrony, m.in. słynna Linia Wczesnego Ostrzegania, której koszt budowy wyniósł ponad 600 milionów dolarów”¹. Pogłębiała się militaryzacja Arktyki, co było związane m.in. z postępem technicznym i technologicznym w siłach zbrojnych ówczesnych supermocarstw², a stacje polarne – zarówno amerykańskie, jak i sowieckie – otrzymały silną obsadę wojskową i cywilną. Jak pisze Janusz Symonides: „Arktyka odgrywała podwójną rolę w czasie «zimnej wojny», nie tylko jako bardzo ważny obszar dla zaatakowania drugiej strony znajdującymi się w niej systemami broni nuklearnej, lecz również jako ważki element «powstrzymywania»”³.

¹ M. Nazarri, *Arktyka. Ziemia wiecznych lodów*, tłum. I. Litwińska, Warszawa 1998, s. 162.

² Dotyczyło to głównie bombowców dalekiego zasięgu mogących przenosić ładunki nuklearne, rozwoju ofensywnych jednostek raketowych (rakiety balistyczne) oraz łodzi podwodnych o napędzie jądrowym pływających pod lodem Oceanu Arktycznego. Zob. O.R. Young, *The Age of Arctic*, „Foreign Policy” vol. 86, 1985, no. 61, s. 160 i nn.

³ J. Symonides, *Arktyka – region współpracy czy konfliktów*, „Stosunki Międzynarodowe. International Relations” 2011, t. 44, nr 3-4, s. 24.

Okresowe zmniejszenie rosyjskiej obecności w Arktyce to następstwo załamania się bipolarnego układu sił, rozpadu ZSRR, a co za tym idzie likwidacji wielu rosyjskich baz w tym rejonie. „Poważnej redukcji uległa rosyjska flota okrętów podwodnych. Znaczna ich część została wycofana i złomowana. Zaprzesano regularnego patrolowania i lotów zwiadowczych wzdłuż wybrzeży kanadyjskich i amerykańskich. W atmosferze odprężenia i współpracy w latach 90. XX wieku także Kanada, Norwegia i Dania istotnie zmniejszyły swoje potencjały i zaangażowanie militarne. Zredukowane zostały siły morskie, zaprzestano manewrów i ćwiczeń”⁴.

Choć zmiana układu strategicznego po 1990 r. spowodowała okres współpracy państw w tym rejonie, to jednak nie spowodowała jego pełnej demilitaryzacji, jak i nie rozwiązała sporów politycznych i prawnych. Ponad dwie dekady po zakończeniu zimnej wojny nadal istnieje potrzeba pogłębiania wiedzy o Arktyce – tym ogromnym, niezamieszkanym, trudno dostępnym i wciąż słabo poznanym obszarze. Wielu z nas już rozumie, że to, co dzieje się z Arktyką, wpływa na każdego z nas⁵. W praktyce oznacza to, że wspólnie z innymi, w zorganizowanych międzynarodowych programach badawczych musimy prowadzić obserwacje i badania oraz przekazywać tę wiedzę innym. Oczywiście, takie prace badawcze prowadzą już państwa, których terytoria leżą w arktycznym obszarze Dalekiej Północy: Federacja Rosyjska, USA, Kanada, Dania (Grenlandia), Norwegia, Szwecja, Finlandia i Islandia, ale coraz większe zainteresowanie tym regionem przejawia również wiele innych krajów. Stacje polarne i ekspedycje w tym rejonie organizują państwa europejskie: Niemcy, Holandia, Polska, Wielka Brytania, Włochy, Hiszpania i pozaeuropejskie, z których na czoło wysuwają się Chiny, Japonia, Indie, Republika Korei. Dla wszystkich zainteresowanych Arktyką najbardziej istotne są trzy powody:

- jej rola w kształtowaniu klimatu północnej półkuli,
- eksploatacja zasobów naturalnych, zarówno węglowodorów (gaz, ropa naftowa) i minerałów, jak i zasobów żywych (skorupiaki, ryby, ssaki),
- nowe szlaki transportowe.

Działania w pierwszej sprawie udało się spiąć w sieć międzynarodowej współpracy. Stąd np. międzynarodowa stacja badawcza w Nowym Ålesundzie na Spitsbergenie składa się z komponentu koreańskiego, japońskiego, chińskiego i indyjskiego. Drugi z wyżej wymienionych powodów angażuje wielu aktorów sceny międzynarodowej, reprezentujących zarówno interesy państwowe, jak i prywatne, włączając „rosnące gospodarki” Azji. Wszyscy oni okazują coraz większe zainteresowanie nie tylko samą Arktyką, ale generalnie europejską Daleką Północą. Bez wątpienia jest to coś znacznie więcej niż tylko polityczna retoryka, tym bardziej że region ma znaczny potencjał i możliwość ekonomicznego wzrostu w co najmniej kilkunastu sektorach.

⁴ *Ibidem*, s. 24-25.

⁵ Poziom mórz zależy od topnienia lądolodu Grenlandii, temperatura w Europie zależy od wymiany ciepła między Atlantykiem i Arktyką itd.

Takie państwa, jak Chińska Republika Ludowa, Japonia i Republika Korei wyrażają szczególne zainteresowanie nowymi złożami surowców oraz możliwością skorzystania z arktycznych tras żeglugowych. Kraje te należą do największych importerów ropy naftowej⁶, a Japonia i Korea również gazu ziemnego. W ich strategiach energetycznych, poprzez dywersyfikację zaopatrzenia w surowce energetyczne – i to dostarczane z rejonu stabilnego w sensie politycznym i gospodarczym – złoża węglowodorów na Dalekiej Północy jawią się jako wizja zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego⁷. Ponieważ gospodarki tych państw oparte są przede wszystkim na eksporcie towarów, trudno się dziwić, że tak istotnego znaczenia nabiera ewentualność skrócenia tras żeglugowych⁸.

Wszystko to wpływa na wzmożoną aktywność przede wszystkim Chińczyków zainteresowanych koncesjami w każdym z wyżej prezentowanych obszarów⁹. Mimo że ten wielki kraj nie upublicznił jeszcze żadnej oficjalnej strategii w stosunku do Dalekiej Północy, to jego zainteresowanie szansami i wyzwaniem związanymi z tym regionem, jak również próbą zabezpieczenia tam własnych interesów jest bezsporne. Jak pisze Joanna Grzela,

badanie tego obszaru ma nie tylko znaczenie dla naukowego poznania polarnego systemu, ale daje także możliwość zrozumienia jego wpływu na chiński klimat, rolnictwo, zasoby naturalne i ochronę środowiska. Wśród argumentów za tym przemawiających wymienia się m.in.:

- klimat Arktyki oddziałuje na pory roku, susze, powodzie, wiatr i mrozy, a przez to na gospodarkę w Chinach,
- prądy oceaniczne w Arktyce mają silny wpływ na klimat Azji Wschodniej i połowy oceaniczne (1/4 połowów Chin pochodzi z Oceanu Arktycznego i Morza Beringa),
- badanie Arktyki może dostarczyć pewnych danych naukowych dla prowadzenia walki z suszami i pustyńnieniem ziemi w północnych Chinach¹⁰.

⁶ „BP Statistical Review” 2011, [on-line] http://www.google.pl/#gs_rn=19&gs_ri=psy-ab&cp=27&gs_id=4&xhr=t&q=bp+statistical+review+2011&es_nrs=true&pf=p&output=search&scient=psy-ab&oq=BP+Statistical+Review%E2%80%9D+2011&gs_l=&pbx=1&bav=on.2,or_r_qf.&bvm=-bv.48705608,d.Yms&fp=5c47725fd692eea4&biw=1188&bih=585, dostęp: 12 V 2013; zob. również T. Młynarski, *Bezpieczeństwo energetyczne w pierwszej dekadzie XXI wieku. Możliwości i geostrategii*, Kraków 2011, s. 217-260 oraz P. Godlewski, *Nowy „Jedwabny Szlak”. Chińska polityka ekonomiczna ropy naftowej*, [on-line] http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,1141,Nowy_?Jedwabny_Szlak?_Chinska_polityka_ekonomiczna_ropy_naftowej, dostęp: 11 X 2012.

⁷ W przypadku ropy naftowej większość dotychczas importowanego przez nie surowca pochodzi z Bliskiego Wschodu i Afryki.

⁸ Chodzi o możliwość skrócenia o około 40% drogi do Europy (przez Północną Drogę Morską i Przejście Północno-Zachodnie) oraz wschodniego wybrzeża USA.

⁹ Szerzej na ten temat zob. K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Warszawa 2012, s. 261-271.

¹⁰ J. Grzela, „Interesy krajów azjatyckich na Dalekiej Północy”, referat wygłoszony na konferencji „Arktyka z perspektywy pierwszej dekady XXI wieku. Między rywalizacją i współpracą”

„Kto zyska kontrolę nad drogą przez Arktykę, ten przejmie nurt światowej gospodarki i międzynarodowej strategii” – to słowa Li Zhenfu, naukowca z Uniwersytetu Morskiego w Dalian, przytaczane przez Lindę Jakobson¹¹, które w pełni odzwierciedlają poglądy mediów oraz środowiska nauki publicznie zachęcających rząd i inne czynniki oficjalne do podjęcia działań na rzecz wykorzystania możliwości handlowych i strategicznych, pojawiających się wraz z topniejącym lodem Arktyki¹².

Dla Chińczyków Arktyka to przedmiot badań naukowych prowadzonych w zakresie zmian klimatycznych¹³ i gatunków morskich, nowych szlaków żegludowych oraz bezpieczeństwa energetycznego. W ramach szerokiego programu badań naukowych w 1989 r. powołali oni Chiński Instytut Badań Polarnych (Polar Research Institute of China, PRIC). Pierwsza chińska ekspedycja arktyczna odbyła się w 1999 r., a w 2003 r. założono stację arktyczną China Arctic Yellow River w rejonie Nowego Ålesundu na zachodnim Spitsbergenie. W zakresie badań środowiska Arktyki od 2004 r. Chińczycy współpracują z Norwegią, a od 2009 r. oba kraje prowadzą dwustronny dialog w sprawie zmian klimatycznych i ochrony środowiska¹⁴. Szczególnym zainteresowaniem władz oficjalnych ChRL cieszy się jednak Republika Islandii, z którą w kwietniu 2012 r. podpisano porozumienie w zakresie nauki i badań polarnych oraz energetyki geotermalnej.

Chińscy badacze Arktyki od 1997 r. należą do Międzynarodowego Arktycznego Komitetu Naukowego (International Arctic Science Committee, IASC). Do ich dyspozycji pozostaje największy na świecie konwencjonalnie napędzany lodolamacz Xue Long („Śnieżny Smok”)¹⁵. Był on pierwszą chińską jednostką, która przepłynęła przez biegun północny (sierpień 2012 r.).

Wrocław 23-24 X 2012, s. 4, powołując się na: *Significance of Arctic Research Expedition*, [on-line] <http://www.china.org.cn/english/features/40961.htm>, dostęp: 5 XI 2012.

¹¹ L. Jacobson, *China Prepares for an Ice-free Arctic*, „SIPRI Insights on Peace and Security” 2010, no. 2, [on-line] <http://www.sipri.org/publications/series/insights>, dostęp: 4 X 2012.

¹² Szerzej na ten temat zob. V. Sakhuja, *China. Breaking into the Arctic Ice*, [on-line] <http://www.icwa.in/pdfs/ib%20%20dr.pdf>, dostęp: 10 X 2012.

¹³ W 1995 r. grupa chińskich naukowców i dziennikarzy przebyła pieszo drogę do bieguna północnego, badając zmiany klimatyczne i środowisko oraz prowadząc pomiary pokrywy lodowej Oceanu Arktycznego.

¹⁴ Szerzej na ten temat zob. wypowiedź ministra spraw zagranicznych Norwegii Jonasa Gahra Støre w China Institute for International Studies, Beijing, 30 VIII 2010, [on-line] http://www.regjeringen.no/eu/dep/ud/whats-newspeeches/-and-articles/speechesforeign/2010/arctic_vierijing/html?id=613162, dostęp: 25 XI 2010.

¹⁵ Pływający pod banderą ChRL, kupiony od Ukrainy w 1993 r. W październiku 2009 r. Rada Państwa ChRL zdecydowała o budowie siostrzanego wobec Xue Long statku, który ma być wodowany w 2014 r., szerzej na ten temat zob. *China's 1st Icebreaker to be Completed in 2013*, [on-line] http://usa.chinadaily.com.cn/china/2011-10/25/content_13976000.htm, dostęp: 3 V 2012; F. Lasserre, *China and the Arctic. Threat of Cooperation Potential for Canada?*, [on-line] <http://www.opencanada.org/wp-content/uploads/2011/05/China-and-the-Arctic-Frederic-Lasserre.pdf>, dostęp: 5 VI 2011; J. Viglundson, A. Doyle, *First Chinese Ship Crosses Arctic Ocean*

Choć oficjalne stanowisko władz w swojej retoryce jest znacznie bardziej łagodne niż oczekiwania, a nawet żądania artykułowane przez media, naukowców i środowiska wojskowe, to i tak nie unikniemy wrażenia, że powyższa aktywność zmierza do wzrostu znaczenia ChRL w Arktyce¹⁶. Nikogo nie powinny zwieść pozory chińskiego dystansu i obiektywizmu w traktowaniu problemów obszarów północnych, szczególnie w kontekście prób szukania porozumień bilateralnych z państwami arktycznymi, czego spektakularną ilustracją może być kierunek chińskiej polityki wobec Islandii. We wrześniu 2011 r. islandzkie media internetowe zajęły się wzrostem zainteresowania chińskiego biznesu ich krajem. Portal informacyjny RUV¹⁷ ocenił to jako wynik dążenia Pekinu do budowania dla siebie strategicznego przyczółku w rejonie Arktyki¹⁸. Obok opisywanego już w światowych mediach zamiaru zakupienia przez chiński fundusz inwestycyjny 300 km² terenów pod luksusowy ośrodek wypoczynkowy trwają inne próby wejścia chińskich inwestorów do Islandii. Chodzi między innymi o uczestnictwo w budowie nowego portu oraz terminala naftowego i gazowego, przez który mają popłynąć w przyszłości te surowce, wydobywane z nowo uruchamianych źródeł wokół Islandii i Grenlandii. Zauważalne jest też dążenie władz chińskich do zacieśniania stosunków z Islandią, czego przykładem może być rozpoczęta niedawno bliska współpraca głównych banków obu tych państw.

Temu samemu celowi służyła czerwcową (2012 r.) wizyta prezydenta Chin Hu Jintao w Danii¹⁹, uważana za wzorcowy przykład chińskich starań o wpływy w Arktyce i na Grenlandii. W jej trakcie podpisano 11 umów międzypaństwowych²⁰. „Zabiegi Pekinu przynoszą wyniki. W grudniu 2012 r. grenlandzki parlament uchwalił ustawę o zagranicznych inwestycjach w przemyśle wydobywczym, zezwalając inwestorom, by płacili robotnikom zgodnie z warunkami we własnych krajach, mniej niż wynoszą płace na Grenlandii”²¹. Jeśli uzmysłowimy sobie, że brytyjska spółka London Mining (należąca do chińskich stalowni oraz inwestująca 2,3 mld dolarów w eksploatację rudy żelaza na Grenlandii) zatrudni w swoich kopalniach ok. 3 tys. chińskich pracowników, to wspomniane rozwiązanie prawne ewidentnie faworyzuje Chińczyków.

Amid Record Melt, [on-line] <http://uk.reuters.com/article/2012/08/17/us-china-environment-idUKBRE87G0P820120817>, dostęp: 25 X 2012.

¹⁶ L. Jakobson, *op. cit.*

¹⁷ Na podstawie: M. Haykowski, *Islandia – Chiny – biznes – motywy – media*, Sztokholm, IAR, 1 IX 2011.

¹⁸ Z uwagi na fakt, że Islandia zajmuje dogodną lokalizację w połowie drogi między Europą Północną i wschodnim wybrzeżem USA, kraj ten może być np. dobrym miejscem przeładunku i bazą dla statków poruszających się po nowych północnych szlakach morskich.

¹⁹ Dwa miesiące wcześniej w trakcie wizyty chińskiego premiera Dania zgodziła się poprzeć starania ChRL o przyznanie statusu stałego obserwatora w Radzie Arktycznej.

²⁰ W ramach otrzymanych przez duńskie firmy kontraktów w Chinach, wartych aż 3 mld dolarów, m.in. Carlsberg zbuduje browary w Państwie Środka, a koncern Maersk rozbuduje jeden z tamtejszych portów.

²¹ A. Kublik, *Grenlandia, Chinlandia*, „Gazeta Wyborcza” 2013, 21 I.

Dwa inne państwa – Japonia i Republika Korei – podobnie jak ChRL, są bardzo zainteresowane uzyskaniem dostępu do zasobów energetycznych obszarów północnych. Uważnie śledzą wszelkie zagadnienia wiążące się z Arktyką, prowadząc zarazem ogromnie wyważoną, wręcz ostrożną politykę wobec problemów tego regionu²². Zdają sobie sprawę z tego, że ich silne, innowacyjne i technologicznie zaawansowane gospodarki mogą stanowić istotny argument w zakresie potencjalnych koncesji żeglugowych czy zaangażowania inwestycyjnego w tym regionie.

Japonię w szczególności interesują: żegluga, zasoby i środowisko naturalne, formalnoprawne formy i metody rozstrzygania ewentualnych sporów. W tej ostatniej kwestii rząd japoński stoi na stanowisku, że Arktyka to część wspólnego dziedzictwa ludzkości, zaś społeczność międzynarodowa ma obowiązek chronić ten obszar, dbać o jego zrównoważony rozwój i ochronę środowiska, używać go w celach pokojowych i mieć dostęp do potencjalnych zasobów²³. Równocześnie uznaje, że kwestie prawne dotyczące Oceanu Arktycznego należy rozwiązywać w ramach konwencji UNCLOS (The United Nations Convention on the Law of the Sea)²⁴.

Japonia jako największy światowy importer energii, a równocześnie kraj prowadzący wyjątkowo aktywną politykę handlu²⁵, jest zainteresowana rodzącymi się możliwościami transportu morskiego²⁶. „Jesteśmy zainteresowani programami ochrony środowiska i transportu oraz rozwoju zasobów w obszarze Arktyki”²⁷ – to słowa Yoichiego Fujiwary (rzecznika Ambasady Japonii w Ottawie), które – jak sądzę – w pełni oddają stanowisko nie tylko rządu, ale też mediów, opinii publicznej i środowisk naukowych.

Dziś podstawowym instrumentem aktywności Japończyków w Arktyce są badania naukowe prowadzone m.in. przez Narodowy Instytut Badań Polarnych (National Institute of Polar Research, NIPR), Japońską Agencję Technologii i Nauk o Ziemi i Morzu (Japan Agency for Marine-Earth Science and Technology, JAMSTEC), Japońską Agencję Badań Kosmicznych (Japan Aerospace Exploration Agency, JAXA) i szereg uniwersytetów. „Japońskie Ministerstwo Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii (MEXT) uruchomiło nowy interdyscyplinarny projekt

²² Szerzej na ten temat zob. K. Kubiak, *op. cit.*, s. 271-280. Wyrażam też przekonanie, że istotny wpływ na formę tych działań mają ich starania o uzyskanie statusu obserwatora w Radzie Arktycznej.

²³ Hidehisa Horinouchi (Deputy Director-General, International Legal Affairs Bureau Ministry of Foreign Affairs of Japan), „Japan and the Arctic”, at the Japan-Norway Polar Seminar, 26 IV 2010, zasoby własne autora.

²⁴ Podkreśla też, że w przypadku rozpoczęcia prac nad ustanowieniem nowych reguł powinno się uwzględnić zachodzące zmiany, ze znacznym udziałem zainteresowanych państw, i to nie tylko nadbrzeżnych.

²⁵ Nie tylko we własnym regionie, ale również z USA, Europą i Bliskim Wschodem.

²⁶ Jeśli z racji zmniejszenia pokrywy lodowej zwiększy się strefa i okres możliwej żeglugi na Oceanie Arktycznym, to odległość, np. z Yokohamy do Hamburga skróci się o 62% w stosunku do szlaku przez Kanał Sueski.

²⁷ Y. Fujiwara, *Japan Latest Non-Arctic Country to Claim Stake in North Pole*, [on-line] <http://www.torontosun.com/news/canada/2010/09/03/15241971.html>, dostęp: 10 I 2013.

naukowy w celu wyjaśnienia i oceny globalnego wpływu zmian dokonujących się w Arktyce, zatytułowany «Green Network of Excellence» (GRENE)²⁸. Naukowcy tego kraju korzystają ze stałej bazy naukowej na archipelagu Svalbard²⁹, a uczeni skupieni w Japońskim Konsorcjum Badań Środowiskowych Arktyki (Japan Consortium for Arctic Environmental Research, JCAR) zajmują się realizacją długoterminowych badań w zakresie ochrony środowiska oraz rozwoju zasobów ludzkich w Arktyce³⁰. „Od 2009 r. [Japonia] współpracuje z Norwegią w rozmieszczaniu raket sondażowych w norweskiej części Arktyki, które pomagają dowiedzieć się więcej o warunkach atmosferycznych i czynnikach wpływających na zmiany klimatu [...]. Ponadto Japonia uczestniczy w dyskusjach na temat Arktyki w różnych forach międzynarodowych, w tym na forum Międzynarodowej Organizacji Morskiej”³¹.

Republika Korei to państwo pragnące aktywnie uczestniczyć w „otwieraniu” Arktyki, gdzie wraz z topniejącymi lodowcami otwierają się ogromne możliwości związane z wykorzystywaniem naturalnych zasobów³², nowymi szlakami morskimi i szansami dla naukowych odkryć.

Exemplifikacją tych potrzeb i nadziei stała się pierwsza wizyta prezydenta Lee Myung-baka w krajach Norden (wrzesień 2012 r.), w trakcie której przywódca koreański prezentował i wyjaśniał interesy swego kraju względem obszarów północnych. Podczas spotkania na Grenlandii Lee Myung-bak i Kuupik Kleist (premier Grenlandii) podpisali memoranda dotyczące wspólnych szlaków żeglugowych, eksploracji zasobów i prowadzenia badań geologicznych na Północy³³, ogłosili też plan wspólnych „zielonych projektów rozwojowych”, tj. przedsięwzięć zmierzających do pobudzenia gospodarki i tworzenia miejsc pracy poprzez inwestycje w czyste technologie i przemysł³⁴.

²⁸ J. Grzela, *op. cit.*, s. 8.

²⁹ Japonia jest jednym z trzynastu krajów posiadających tam swoje stałe stacje badawcze.

³⁰ Zob. *Written Statement by the Delegation of Japan at the Second Meeting of Deputy Ministers of the Arctic Council*, 15 V 2012, Stockholm, [on-line] <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/118-deputy-ministers-meeting-stockholm-15-may-2012>, dostęp: 11 I. 2013, oraz <http://www.jcar.org>, dostęp: 11 I 2013.

³¹ J. Grzela, *op. cit.*, s. 9.

³² Faktem jest, że koreański przemysł rybny w celu zapewnienia stabilnych dostaw ryb zimnowodnych potrzebuje i poszukuje nowych łowisk na Oceanie Arktycznym. Rybołówstwo w tym rejonie ma szansę przyczynić się do rozwoju koreańskiego sektora przetwórstwa rybnego; szerzej na ten temat zob. Seon-hee Eom, *The Arctic Fisheries Regime and Its Implications to Korea*, „International Journal of Maritime Affairs and Fisheries” vol. 3, 2011, no. 1, s. 33-48, [on-line] http://www.kmi.re.kr/data/PUB/%EC%98%81%EB%AC%B8%EC%AO%80%EB%84%9003_201102.pdf, dostęp: 1 XI 2012.

³³ Zawarto również szereg porozumień, m.in. koreański państwowy koncern Korea Resources Corporation (KORES) podpisał umowę z firmą górniczą z Grenlandii NunaMinerals. Jej celem jest wspólne poszukiwanie minerałów, realizacja projektów, eksploatacja złóż metali ziem rzadkich i innych metali strategicznych, szerzej na ten temat zob. Reuters, [on-line] <http://in.reuters.com/article/2012/09/10/greenland-korea-minerals-idINL5E8KAAKP20120910>, dostęp: 15 IX 2012.

³⁴ Zob. *President Lee Steps into the Arctic Circle for South Korea's Arctic Initiative*, [on-line] <http://www.korea.net/NewsFocus/Policies/view?articleId=102568>, dostęp: 24 X 2012.

Z kolei w Norwegii prezydent Korei Południowej i premier Norwegii, Jens Stoltenberg, uzgodnili zasady współpracy w celu przeciwdziałania zmianom klimatu zagrażającym Arktyce oraz wspólnych działań na rzecz rozwoju (bez szkody dla rdzennej ludności i otoczenia) tego bogatego w zasoby regionu, w tym polarnych szlaków transportowych³⁵. Spotkanie stało się także okazją do podpisania protokołu ustaleń, w którym strony zobowiązały się do pomocy swoim firmom przewozowym w uruchomieniu nowych szlaków morskich w Arktyce. Politycy potwierdzili też zawiązanie partnerstwa w celu przeciwdziałania zmianom klimatycznym oraz ochrony środowiska³⁶ i różnorodności biologicznej Arktyki³⁷.

Do niewątpliwych atutów Korei Południowej należą: przemysł stoczniowy – jeden z wiodących na świecie – i potencjał naukowo-badawczy. Z racji znacznych możliwości w tej ostatniej kwestii badania arktyczne rozwijane są w stacji badawczej na Spitsbergenie (utworzonej w 2002 r.), nazwanej Arctic Station Dasan. Warto też zauważyć, że w 2004 r. w koreańskim mieście Incheon podjął działalność naukową Korea Polar Research Institute, wydzielony z jednostki badawczej o nazwie Korea Ocean Research and Development Institute. Jednocześnie „Porozumienie zawarte w maju 2012 r. między Kanadą i Koreą ma umożliwić pierwszemu lodołamaczowi południowokoreańskiemu (Araon) zbadanie latem przyszłego roku kanadyjskiej części Oceanu Arktycznego (na Morzu Beauforta) – przybrzeżne obszary wiecznej zmarzliny i dno morskie pod kątem rezerw hy-

³⁵ W lipcu 2012 r. eksperci przemysłowi i rządowi oficjele z Norwegii i Korei Południowej spotkali się, by przedyskutować perspektywy globalnego ocieplenia tworzące morskie przejście przez biegun północny. Tu korzyści są wyraźne. Odległości między portami w zachodniej Europie a tymi w Japonii, Chinach i Korei są o 40% krótsze Północną Drogą Morską (The Northern Sea Route) niż typowym szlakiem biegnącym przez Kanał Sueski i Morze Śródziemne. Co ciekawe, Korea z jednej strony stara się wykorzystać biznesowe możliwości pojawiające się z racji zmiany klimatu, a równocześnie na Półwyspie Koreańskim kontynuuje swą silną polityczną wolę podjęcia działań wobec przyczyn zmian klimatycznych. W początkach 2012 r. Korea zaaprobowała plan handlu emisjami, który zostanie wprowadzony w 2015 r. W lipcu 2012 r. ogłosiła nowy program zamierzający wykorzystać satelitę do monitorowania zmian klimatu i zanieczyszczeń powietrza w północno-wschodniej Azji. Hong Yoo-deok (Director of Climate and Environment Research Institute) w wypowiedzi dla „Nature Climate Change” (3 VI 2012) stwierdził: „If the satellite finds the exact origin and the path of pollutants from China, we can mitigate the damage to our forests and agriculture”. Cyt. za: P. Bjerregaard, *The Arctic Passes Climate Threshold*, VI 2012, [on-line] http://www.huffingtonpost.com/2012/06/04/climate-change-arctic-tundra-global-warming_n_1567888.html, dostęp: 29 VIII 2012.

³⁶ Zob. na ten temat: *Korea, Norway Agree on Partnership for Environment-Friendly Arctic Development*, [on-line] http://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2012/10/120_119777.html, dostęp: 21 X 2012, oraz <http://english.yonhapnews.co.kr/national/2012/09/12/57/030100000AEN20120912008951315F.HTML>, dostęp: 21 IX 2012.

³⁷ M. Bennett, *South Korea and Norway Sign Memoranda of Understanding on Arctic Shipping and Shipbuilding*, [on-line] <http://eyeontheartic.rcinet.ca/blog/148-mia-bennett/2383-south-korea-and-norway-sign-memoranda-of-understanding-on-arctic-shipping-and-shipbuilding>, dostęp: 17 XI 2012.

dratów gazowych”³⁸. Lodołamacz ten ma również podjąć badania nad skutkami uwolnienia metanu dla środowiska naturalnego Arktyki³⁹.

Omawiając azjatyckie państwa coraz poważniej wiążące swą przyszłość z Daleką Północą, nie sposób pominąć Republiki Indii, której zainteresowanie tym rejonem sięga okresu brytyjskich dominiów zamorskich⁴⁰, a dziś sprowadza się do uzyskania lepszego dostępu do dyskusji i negocjacji w sprawie ochrony środowiska, gospodarki i polityki na tym obszarze⁴¹. „Wśród celów szczegółowych wymienia się: rozwój wielostronnej współpracy z krajami arktycznymi nie tylko w sferze gospodarki i nauki, ale także jej rozszerzenie o aspekty polityczne i strategiczne; badania środowiska politycznego w Arktyce i opracowanie specjalnej strategii Indii wobec Arktyki; zmniejszenie konfrontacyjnego stylu utrzymywanych kontaktów w regionie; promocja Arktyki jako regionu wolnego od broni jądrowej (Indie są zwolennikiem globalnego rozbrojenia nuklearnego i w związku z tym mogą odgrywać istotną rolę w promocji tej idei)”⁴².

Chociaż przez stosunkowo długi czas rząd Indii nie realizował aktywnej polityki wobec obszarów północnych, to obecna dynamika przemian w tym rejonie wyraźnie zintensyfikowała aktywność badawczą tego kraju⁴³. W początkach bieżącego stulecia Indie wynegocjowały i podpisały specjalny program badań arktycznych z Norweskim Instytutem Polarnym. W jego ramach norweską część archipelagu Spitsbergen odwiedziła w sierpniu 2007 r. pierwsza indyjska wyprawa naukowa. Od tego przełomowego niejako momentu Indie corocznie realizują w Arktyce po kilka wypraw naukowych, a od lipca 2008 r. w Nowym Ålesundzie na Spitsbergenie funkcjonuje indyjska stacja badawcza o nazwie „Himadri”.

Fakt, że Republika Indii staje się trzecim co do wielkości konsumentem węglowodorów na świecie i odpowiada za 15% wzrostu globalnego zapotrzebowania na energię, w praktyce przekłada się na potrzebę aktywnego udziału w eksploracji bogactw polarnych. Jako kraj nieposiadający ani finansowych, ani technologicznych możliwości, Indie liczą przede wszystkim na współpracę z Rosją. „Kraj ten uczestniczy w projekcie Sachalin, a premier Indii Manmohan Singh podczas wizyty w Moskwie w grudniu 2009 r. omawiał warunki dostępu indyjskich firm do zasobów północnej Rosji. W grudniu 2010 r. Sistema

³⁸ J. Grzela, *op. cit.*, s. 11.

³⁹ Szerzej na ten temat: S. *Korean Icebreaker to Explore Arctic Ocean*, [on-line] <http://english.yonhapnews.co.kr/business/2012/05/15/64/0501000000AEN20120515002800320F.HTML>, dostęp: 17 VII 2012.

⁴⁰ Wtedy Indie na mocy traktatu paryskiego z 1921 r. (tzw. traktatu svalbardzkiego) stały się „interesariuszem” w Arktyce.

⁴¹ Zob. na ten temat: D. *Mit ra, Taking Cue from China, India Eyeing Arctic Region*, [on-line] <http://newindianexpress.com/nation/article1282303.ece>, dostęp: 5 XII 2012.

⁴² J. Grzela, *op. cit.*, s. 11.

⁴³ Poważne studia arktyczne w Indiach podjęto w 1981 r., kiedy to z inicjatywy premier Indiry Gandhi powstał Departament Studiów Oceanicznych, a następnie został opracowany program badań Arktyki.

JSFC⁴⁴ i największy indyjski koncern ropy i gazu ONGC (Oil and Natural Gas Corporation Limited)⁴⁵ podpisały ramową umowę o współpracy, a w 2011 r. ogłoszono, że Indie mogą stać się partnerem w eksploracji Trebs i Titov – pól naftowych w Nienieckim Okręgu Autonomicznym⁴⁶.

Kolejnym, tym razem europejskim krajem starającym się o uzyskanie statusu obserwatora w nabierającej znaczenia Radzie Arktycznej są Włochy, których koncern ENI postawił w współpracę z Federacją Rosyjską. Oto 25 kwietnia 2012 r. ENI i rosyjski Rosneft zawarły sojusz strategiczny, którego celem jest eksploatacja złóż ropy naftowej i gazu w Arktyce⁴⁷. W oparciu o umowę (bardzo podobną do zawartej tydzień wcześniej między Rosneft a amerykańskim koncernem ExxonMobil), uroczyście akceptowaną przez ówczesnego premiera Władimira Putina, ENI otrzymało jedną trzecią udziałów w spółce (z Rosneft), która podejmie eksploatację arktycznych złóż na Morzu Barentsa oraz na akwenach na Morzu Czarnym⁴⁸. Ocenia się, że złoża te kryją co najmniej 36 mld baryłek ropy i gazu⁴⁹, czyli ponad dwa razy mniej niż złoża, które Rosja wniosła do spółki z Exxon. Szef rosyjskiego koncernu Eduard Chudajnatow wspólne inwestycje z ENI ocenia na 125 mld dolarów, przy czym to ENI zobowiązane jest do wyłożenia 2 mld dolarów na ostateczne zbadanie zasobów węglowodorów pod dnem Morza Barentsa i Morza Czarnego⁵⁰.

⁴⁴ Sistema JSFC (zał. w 1993 r.) jest holdingiem, największą giełdową spółką w Rosji i WNP, zob.: <http://www.sistema.com>, dostęp: 15 VI 2013.

⁴⁵ Zob.: <http://www.ongcindia.com/wps/wcm/connect/ongcindia/home>, dostęp: 15 VI 2013.

⁴⁶ Teza, którą potwierdzają następujące źródła: http://polish.ruvr.ru/2012_05_29/76362407, dostęp: 12 XI 2012; *Official Visit of Prime Minister to the Russian Federation*, [on-line] http://www.indianembassy.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=797%3Apress-releases&catid=53%3Avisits&Itemid=625&lang=en, dostęp: 2 XI 2012; *Major Deals Between India and Russia, New Delhi*, 22 XII 2010, [on-line] http://www.rusembassy.in/index.php?option=com_content&view=article&id=2122&Itemid=102&lang=en, dostęp: 2 XI 2012; *Cabinet Okays Merger of ONGC's Russia Assets with Sistema Firms*, [on-line] http://articles.economictimes.indiatimes.com/2011-06-20/news/29679979_1_russneft-imperial-energy-bashneft, dostęp: 2 XI 2012.

⁴⁷ Sojusz ten został rozszerzony o eksploatację ropy i gazu na Morzu Czarnym.

⁴⁸ Umowa z ExxonMobile dotyczy eksploatacji arktycznych złóż na Morzu Karskim oraz we wschodniej części Morza Czarnego. W zamian za udziały w arktycznych złożach Exxon zrewanżuje się koncernowi Rosneft udziałami w swoich złożach ropy i gazu z łupków w Kanadzie i USA oraz udziałami w polach naftowych w Zatoce Meksykańskiej. Wartość inwestycji to około 200-300 mld dolarów. Ostateczne decyzje o inwestycji w arktyczne złoża Exxon i Rosneft podejmą na przełomie 2016 i 2017 r. Przy czym jeżeli ceny ropy mocno spadną, to spółka Exxon-Rosneft nie będzie w ogóle płacić podatków. Jak pisze A. Kublik (*Antarktyczna alternatywa*, „Gazeta Wyborcza” 2012, 21 IV): „Exxon dzięki tej umowie zwiększy swoje zasoby ropy w Arktyce, gdzie jest ok. 20-25% nieodkrytych jeszcze światowych złóż ropy i gazu. Na dodatek w Rosji eksploatacja arktycznych złóż nie spotka się z takim oporem ekologów jak na Zachodzie”.

⁴⁹ Zob. *Co Włosi dadzą za Arktykę*, „Gazeta Wyborcza” 2012, 26 IV.

⁵⁰ Warto zwrócić uwagę na fakt, że ENI zapowiada wiercenia w Arktyce dopiero w przyszłej dekadzie.

W zamian za udziały w złożach arktycznych porozumienie zakłada udział Rosnieftu w międzynarodowych projektach ENI. Należy zwrócić uwagę na fakt, że dotąd głównym partnerem ENI w Rosji był Gazprom⁵¹. To wraz z nim ENI zakładało konsorcjum South Stream⁵², które podjęło się zbudować gazociąg przez Morze Czarne do Europy Południowej, omijając Ukrainę i Turcję. W 2011 r. włoski koncern odstąpił też Gazpromowi udziały w wielkich złożach ropy w Libii.

Nawet tak skrótkowe omówienie zagadnienia wzrostu międzynarodowego zainteresowania regionem, głównie ze strony państw pozaeuropejskich, pozwala stwierdzić, że w przypadku krajów niearktycznych jest ono coraz wyraźniej artykułowanym elementem ich polityki zagranicznej, a nie tylko wynikiem aktualnej koniunktury czy tym bardziej – „przelotną fantazją”. Ta narastająca dynamika poszerzania granic zainteresowania Daleką Północą, zarówno w sensie merytorycznym, jak i podmiotowym, winna stanowić niezmiernie istotną inspirację do dyskusji na temat wizji rozwoju tego regionu, a w szczególności Arktyki w najbliższych latach.

⁵¹ ENI kupiło arktyczne złoża gazu na aukcji po doprowadzonym przez Kreml do bankructwa koncernie Jukos, po czym natychmiast odsprzedał kontrolne udziały tych złóż Gazpromowi. Chroniło to Gazprom przed ewentualnymi pozwami akcjonariuszy Jukosu.

⁵² W obecności Władimira Putina (16 IV 2011 r., podczas Międzynarodowego Forum Inwestycyjnego w Soczi) szefowie Gazpromu, ENI, EDF i Wintershallu podpisali porozumienie w sprawie budowy gazociągu South Stream, projektu stanowiącego konkurencję dla gazociągu Nabucco. Rosjanie najpierw doprowadzili do podpisania umów z Bułgarią, Węgrami, Serbią, Austrią, Włochami i Turcją, przez których wody terytorialne przejdzie rura kładziona na dnie Morza Czarnego. Potem przekonali włoskie ENI do zmniejszenia udziałów na rzecz francuskiego EDF. W spółce South Stream Gazprom ma 50%, ENI 20%, a EDF i Wintershall po 15%. Gazprom wycenia koszt inwestycji na 15,5 mld euro. Pierwsza nitka (16 mld m³ rocznego przepływu) z Rosji po dnie morza do Bułgarii, a potem przez Bałkany do Włoch i Austrii będzie gotowa do 2015 r. Do końca 2018 r. South Stream ma transportować ok. 63 mld m³ gazu rocznie; zob. „Rzeczpospolita” 2011, 17-18 IX.

www.akademicka.pl

ISBN 978-83-7638-375-0

9 788376 383750